

promluvy a reakce kinesického a paralingvistického rázu – posunky, smích atp.). První monolog by – bez vstupů a přerušování partnera, který jej tak zvláštním způsobem aktivizuje – zůstal vyprávěním bez patřičné dramatické hodnoty. Krapp, ať už slovním komentářem nebo jedním (přetáče ním pásky, několikrát přehráváním jedné z pasáží), aktivizuje „mrtvý“ monolog a už jen tím vytváří dojem napětí. Krapp je vládcem nad oběma hlasy, které zůstávají stále rozlišené; oba jsou postojem k jisté události, přičemž první tuto událost zachycuje a popisuje (a zaujímá k ní postoj), kdežto druhý hlas svůj vztah k události realizuje prostřednictvím komentáře prvního postoje. Druhý hlas je „nepřímý“, protože bez vlivu na dění, je komentářem něčeho, co už nelze ovlivnit. Avšak oba hlasy představují vnitřní dialog (dokonce střetu ve formě „jednosměrného“ dialogu vnějšího), jsou konfrontací dvou postojů, přičemž jejich nerovnováha je dána původce.

Monodrama, pokud není ožívováno hudbou, výtvarným uměním, pantomimou apod. a opírá-li se především o řeč, vnější náznaky dialogizace je v tomto případě jistou možností.¹¹⁾ Anebo je možné využít takových prostředků neverbální komunikace, aby vzniklo napětí mezi nimi a prostředky

V Beckettově hře se setkáváme s prvky dvou žánrů, které vymezila antika a jež si dodnes v různých formách uchovávají svou platnost – je to diatriba a soliloquium. Oba tyto žánry (u nichž Bachtin poukazuje na dialogizaci) jsou příkladem rozrušování určité formy odlišnou tendencí; nicméně to, že jsou pronášeny jedním mluvčím bez možnosti rovnocenného zásahu jiného mluvčího, zůstává jejich základním rysem.

„Diatriba je vnitřně dialogizovaný rétorický žánr, obvykle stylizovaný jako rozprava s nepřítomným partnerem, což nutně vede k dialogizaci samotného způsobu jazykového projevu a myšlení. Za zakladatele diatriby staří pokládali téhož Biona Borysthenita, který byl pokládán rovněž za zakladatele menippeje. Nutno připomenout, že právě diatriba, a nikoli

klasická rétorika, měla rozhodující vliv na žánrové zvláštnosti raně křesťanských kázání. Soliloquium jako žánr spočívá na dialogickém vztahu k sobě samému. Je to rozmluva sama se sebou. Již Antisthenés (Sókratův žák, jenž patrně už psal menippeje) pokládal za vrcholný úspěch své filozofie „schopnost vést sám se sebou dialog“. Předními mistry tohoto žánru byli Epiktétos, Mark Aurelius a Augustin. Soliloquium jako žánr je založeno na odhalení člověka v člověku, tj. sebe samého jako veličiny nedostupné pasivnímu sebezpytování, ale otevírající se aktivnímu dialogickému poměru k sobě samému, který rozrušuje naivní celistvost představ o sobě, na niž je založen obraz člověka v lyrice, epice a tragédii. Dialogický přístup k sobě samému rozbíjí zevní kontury našeho vlastního obrazu, jež jsou podstatné pro ostatní lidi, určují vnější hodnocení člověka (v očích ostatních lidí) a kalí čistotu našeho vlastního sebepoznání a sebevědomí“ (Bachtin: Dostojevskij umělec, str. 163).

Oba žánry jsou proneseny v rámci jednoho subjektu, avšak v obou nalezneme rozčlenění a „převtělení“, v obou je snaha být také „někým jiným“.¹²⁾ Ale to, že mluvčí nehovoří s jinou přítomnou osobou a neadresuje jí své repliky v bezprostřední situaci, zůstává výchozí charakteristikou takového žánru a teprve na jejím základě zjišťujeme skutečnost a povahu dialogizace. Na druhé straně zase výrazná vnitřní dialogizace odlišuje např. soliloquium od jiných monologických žánrů.

Dialog je forma převážně jazykové interakce mezi přinejmenším dvěma účastníky hovoru (či v rámci jednoho subjektu – ovšem dvěma hlasy). Je to především aktuální (tzn. bezprostředně přítomná) forma jazykového projevu, i když jsou přímuto kritériu částečně vymykají. Dialog je založen na *podvojnosti*, tj. jako jednotka je dán přinejmenším dvěma členy – „replikami“ („párovými složkami“, které tvoří „přílehlý pár“¹³⁾), jež jsou vzájemně ohraničeny a předpokládány